

Lietuvos Respublikos Seimo nariams pagal sąrašą

(siunčiama tik el. paštu)

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SUSIRINKIMŲ ĮSTATYMO NR. I-317 4, 6, 7, 8, 9, 12 IR 14 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO PROJEKTO NR. XVP-108

Vilnius
2025-05-02

2025 m. sausio 27 d. Lietuvos Respublikos Seimo narių grupė pateikė Susirinkimų įstatymo (toliau – Įstatymas) **4, 6, 7, 8, 9, 12 ir 14 straipsnių** pakeitimo įstatymo projektą Nr. XVP-108 (toliau – Projektas), kuriuo siūloma atsisakyti šiuo metu įstatyme įtvirtintos derinimo procedūros, nes tai *de facto* yra leidimo išdavimo procedūra. **Šiuo kreipimusi Žmogaus teisių organizacijų koalicija (toliau – ŽTOK) reiškia palaikymą siūlomoms įstatymo pataisoms, remdamasi žemiau išdėstytais argumentais.**

Šiuo metu asmenys, norintys organizuoti susirinkimus, mitingus ar protestus, susiduria su sudėtinga ir dviprasmiška sistema. Nors Įstatymas numato, kad organizatoriai turi tik informuoti savivaldybę apie planuojamą renginį, praktikoje šis procesas dažnai primena leidimo prašymą. Nors dabartinė derinimo tvarka iš dalies suprantama – būtina užtikrinti eismo saugumą, suderinti viešosios tvarkos palaikymą ar išvengti renginių dubliavimo – praktikoje savivaldybės gali atsisakyti derinti susirinkimus ne tik dėl objektyvių priežasčių, bet ir remdamosi subjektyviomis nuostatomis tam tikrų visuomenės grupių ar iniciatyvų atžvilgiu. Toks procesas sukuria teisinį neapibrėžtumą ir riboja demokratines teises.

Susirinkimų laisvė yra esminė demokratinės visuomenės dalis, užtikrinanti piliečių teisę išreikšti savo nuomonę ir dalyvauti viešajame gyvenime. Europos žmogaus teisių teismas yra pabrėžęs, kad valstybės turi pozityvią pareigą sudaryti tinkamas sąlygas taikiems susirinkimams ir apsaugoti juos nuo galimų trukdžių. Pavyzdžiui, byloje *United Macedonian*

*Organisation Ilinden ir Ivanov prieš Bulgariją*¹ teismas nustatė, kad valdžios institucijos nepakankamai apsaugojo demonstrantus nuo priešingų grupių smurto, taip pažeisdamos jų teisę į taikų susirinkimą.

Teisė į taikių susirinkimų laisvę yra visuotinai pripažįstama visuose pagrindiniuose tarptautiniuose teisiniuose dokumentuose ir sutartyse, tokiuose kaip Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (20 straipsnis), Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (21 straipsnis) ar Europos žmogaus teisių konvencija (11 straipsnis). Šie tarptautiniai standartai, kurių laikytis įsipareigojusi ir Lietuva, reikalauja, kad bet kokie susirinkimų laisvės apribojimai būtų nustatyti įstatymu, siektų teisėtų tikslų ir būtų būtini demokratinėje visuomenėje. Tai reiškia, kad apribojimai turi būti proporcingi ir pagrįsti, o ne savavališki. Instituciniai veiksmai ar sprendimai, kurie sukuria netiesioginius apribojimus (pavyzdžiui, biurokratinės kliūtis, nereikalingus terminus, perteklinius reikalavimus), pažeidžia šiuos principus, net jei formaliai laisvė nėra paneigta. Tarptautiniai žmogaus teisių apsaugos dokumentai įpareigoja valstybes užtikrinti šios teisės į taikius susirinkimus įgyvendinimą praktiškai. Jungtinių Tautų Specialusis pranešėjas susirinkimų ir asociacijų laisvės klausimais ne kartą yra pažymėjęs², kad bet kokia išankstinio leidimo sistema turi būti keičiama į informavimo sistemą, jei valstybė siekia laikytis demokratijos principų. Be to, valstybės privalo užtikrinti, kad bet kokia išankstinio informavimo sistema būtų grindžiama susirinkimų leidžiamumo prezumpcija, tik labai ribotai suteiktų valdžios institucijoms galimybę riboti susirinkimus ir visada apimtų proporcingumo vertinimą. 2024 m. parengta ataskaita dėl taikių susirinkimų ir asociacijų laisvės apsaugos nuo stigmatizavimo³ pabrėžė, jog hipotetinės rizikos ar nepatogumai nėra pakankamas pagrindas riboti teisę į susirinkimus, o stigmatizuojanti retorika (pavyzdžiui, kai susirinkimų dalyviai matomi kaip „grėsmė“) pažeidžia žmogaus teises, iškraipo viešąją nuomonę ir skatina perteklinius apribojimus. Tai aktualu ir Lietuvoje, kur kai kurie taikūs susirinkimai susiduria su išankstiniu įtarumu ar nepasitikėjimu.

¹ Europos žmogaus teisių teismas, *United Macedonian Organisation Ilinden ir Ivanov prieš Bulgariją*, Nr. 44079/98, 2005 m. spalio 20 d. Prieiga per internetą: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-70678%22%5D%7D>>

² Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Žmogaus teisių taryba. Bendroji ataskaita, parengta Specialiojo pranešėjo teisės į taikius susirinkimus ir asociacijas klausimais bei Specialiojo pranešėjo savavališkų, be teismo ar suvestinių egzekucijų klausimais, apie tinkamą susirinkimų valdymą. Nr. A/HRC/31/66, 2016 m. vasario 4 d. Prieiga per internetą: <<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g16/018/13/pdf/g1601813.pdf>>

³ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Taikių susirinkimų ir asociacijų laisvės apsaugos nuo stigmatizacijos užtikrinimas. Nr. A/79/263, 2024 m. liepos 31 d. Prieiga per internetą: <<https://docs.un.org/en/A/79/263>>

Deja, pastaruoju metu kai kuriose šalyse pastebimos ryškėjančios tendencijos riboti susirinkimų laisvę. Pavyzdžiui, Vengrijoje priimtas įstatymas, draudžiantis LGBTQ+ eitynes⁴, sukėlė didelį tarptautinės bendruomenės susirūpinimą dėl žmogaus teisių pažeidimų ir demokratiškos laisvių suvaržymo. Jungtinėje Karalystėje taip pat pastebimas griežtėjantis požiūris į protestus, ypač susijusius su klimato kaitos aktyvistais⁵, kuriems taikomos griežtos bausmės už taikius protestus.

Atsižvelgiant į šias tendencijas ir siekiant užtikrinti, kad Lietuvoje būtų gerbiama susirinkimų laisvė, būtina peržiūrėti esamą teisinį reguliavimą. Registruotas Projektas, numatantis, jog savivaldybės, norėdamos uždrausti susirinkimą, turėtų kreiptis į teismą su argumentais, kodėl toks susirinkimas negali vykti, yra išties pozityvus žingsnis. Teismai, kaip nepriklausomos institucijos, turi tiek konstitucinį, tiek praktinį mandatą objektyviai vertinti situaciją, įvertinti tiek organizatorių teises, tiek viešojo saugumo ar kitų teisėtų interesų svarbą. Toks modelis padėtų efektyviau užtikrinti objektyvesnį ir skaidresnį sprendimų priėmimo procesą, sumažintų piktnaudžiavimų riziką, padėtų išvengti galimų politinių ar ideologinių įtakų bei sustiprintų piliečių pasitikėjimą valdžios institucijomis.

Svarstant susirinkimų laisvės teisinį reguliavimą, būtina atsižvelgti ir į platesnį kontekstą – pilietinės erdvės būklę. Pilietinė erdvė apima sąlygas, kuriomis piliečiai gali laisvai reikšti savo nuomonę, organizuotis ir dalyvauti viešajame gyvenime. Susirinkimų laisvė yra vienas esminių pilietinės erdvės komponentų, leidžiantis gyventojams tiesiogiai ir matomai reaguoti į viešosios politikos sprendimus, išreikšti nepasitenkinimą ar palaikymą tam tikriems klausimams.

Piliečių aktyvumas, protestai, mitingai ir vieši renginiai yra svarbūs demokratinės visuomenės elementai. Jie ne tik leidžia žmonėms išreikšti savo poziciją, bet ir skatina valdžios atskaitomybę bei dialogą tarp institucijų ir visuomenės. Jeigu susirinkimų organizavimas yra sudėtingas, neaiškus ar rizikingas – nukenčia visa demokratinė kultūra.

⁴ Hungary Bans LGBT Pride Events. *Human Rights Watch*, 2025 m. kovas. Prieiga per internetą: <<https://www.hrw.org/news/2025/03/20/hungary-bans-lgbt-pride-events>>

⁵ UK's Just Stop Oil wins a cut in jail time — but lose the bigger battle. *Politico*, 2025 m. kovas. Prieiga per internetą: <<https://www.politico.eu/article/uk-just-stop-oil-climate-protests-jail-terms-activism/>>

2025 m. ataskaita⁶ apie teisinės valstybės padėtį Europos Sąjungoje, kuri prisideda prie Europos Komisijos metinio teisinės valstybės audito, atskleidžia pilietinės erdvės mažėjimo tendencijas visoje ES, taip pat ir Lietuvoje. Tai reiškia, kad kai kuriose valstybėse, įskaitant mūsų šalį, piliečiams tampa vis sudėtingiau naudotis demokratinėmis teisėmis praktikoje – įskaitant ir teisę taikiai susirinkti.

Tokios tendencijos kelia susirūpinimą dėl demokratinės sistemos tvarumo ir piliečių pasitikėjimo valdžios institucijomis. Jei susirinkimų organizavimas tampa pernelyg sudėtingas, neprognozuojamas ar priklausomas nuo subjektyvių vertinimų, piliečiai gali atsisakyti savo teisės ja naudotis. Tai lemia ne tik visuomenės pasyvumą, bet ir demokratinės erdvės mažėjimą. Siūlomi Susirinkimų įstatymo pakeitimai prisideda prie pilietinės erdvės stiprinimo, suteikia žmonėms daugiau aiškumo, užtikrina jų teisę būti išgirstiems ir saugomiems viešojoje erdvėje.

Neabejotinai, viešosios tvarkos ir saugumo užtikrinimas yra svarbus aspektas organizuojant susirinkimus. Vis dėlto, šie tikslai turi būti derinami su piliečių teisėmis, užtikrinant, kad apribojimai būtų proporcingi ir pagrįsti. Teismai, kaip nepriklausomos institucijos, gali objektyviai įvertinti visas aplinkybes ir priimti sprendimus, kurie atitinka demokratinės visuomenės principus. Be to, savivaldybės, kaip politinės institucijos, dažnai susiduria su spaudimu dėl tam tikrų renginių. Tai ypač aktualu prieš rinkimus, esant didesnei įtampai visuomenėje ar kai renginiai kelia kontroversiją. Tokiose situacijose objektyvumo užtikrinimas tampa sudėtingas. Sprendimų priėmimo perkėlimas į nepriklausomas institucijas (teismus) padėtų depolitizuoti šiuos procesus.

Atsižvelgdama į išdėstytus argumentus, ŽTOK:

1. Ragina Lietuvos Respublikos Seimo narius pritarti Susirinkimų įstatymo pakeitimams, kurie sustiprintų susirinkimų laisvės apsaugą mūsų šalyje ir užtikrintų, kad bet kokie apribojimai būtų taikomi tik esant objektyviam pagrindui ir laikantis teisės viršenybės principų;
2. Skatina stiprinti teisinį aiškumą, užtikrinant, kad susirinkimų laisvė būtų realiai įgyvendinama praktikoje;

⁶ Civil Liberties Union for Europe. Rule of Law Report 2025. Prieiga per internetą: <<https://www.liberties.eu/f/vdxw3e>>

3. Kviečia įstatymų leidėjus vadovautis tarptautiniais žmogaus teisių standartais ir teisinio saugumo principais;
4. Pabrėžia, kad teismų įtraukimas į galimų apribojimų vertinimą yra pažangus žingsnis teisinėje valstybėje.

Pasirašančių ŽTOK narių ir stebėtojų vardu
Lietuvos žmogaus teisių centro direktorė
Jūratė Juškaitė

Pasirašančios ŽTOK narės ir stebėtojos:

Diversity Development Group

Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė

Lietuvos žmogaus teisių centras

Lygių galimybių plėtros centras

Psichikos sveikatos perspektyvos

Romų visuomenės centras

Tolerantiško Jaunimo Asociacija

Žmogaus teisių stebėjimo institutas

„Padėk Pritapti“

Fondas „Frida“

„Laimingas žmogus“

VšĮ „[vairovės edukacijos namai“